

Hovoříme-li o jednotlivých otázkách problematiky historismu v českém umění 19. století, nesmíme se omezit jen na tvorbu jako takovou, ale měli bychom se zaměřit i na problematiku společenské spotřeby. Těchto otázek se dotkl ve svém referátě již J. Havránek. Vidíme, že v průběhu 19. století se přesouvá těžiště objednatelské /popřípadě jinak "spotřebitelské"/ aktivity od aristokracie k tvořící se městské buržoazii a postupně i dalším složkám vznikajícího novodobého národa. Nešlo přitom o rozšíření poptávky, daleko spíše šlo o vyplňování uprazdňujícího se prostoru, který vznikal poklesem zájmu šlechty o některé tematické oblasti nového národního dění. Byl to boj o získání platícího publika, přičemž nemalou roli hrála snaha měšťanských zbohatlíků vyrovnat se alespoň v některých ohledech životnímu způsobu šlechty.

Pramenně je zatím možno osvětlit nejspíše problematiku měšťanských obrazových sbírek, respektive souborů obrazů v měšťanském interiéru. Tyto sbírky měly dlouhou tradici. Soustavný průzkum prováděný v Archivu hl. města Prahy ukazuje, že se s nimi setkáváme již po polovině 16. století.

Patřily-li k nejvýraznějším součástem těchto souborů v době bělohorské galérie členů rodiny a rodinných předků na jedné straně, a četné obrazy veličin současného evropského dění v popředí s neobyčejně četnými portréty císaře a krále /zvláště Rudolfa II./ na straně druhé, posunula doba protireformační do popředí tematiku náboženskou /zejména obrazy svatých a mariánské obrazy/. V době námi sledované zůstala tato tematika vlastní prostorám intimního rodinného života /zejména ložnice, dětské pokoje/. Místnosti reprezentačního charakteru /salón, jídelna/ vyžadovaly však - jak se alespoň zatím zdá - módnější a reprezentativnější díla a témata.

Setkáme se tu opět s portréty členů rodiny /obraz císaře pána se ovšem již neobjevuje a po polovině století je již prakticky vyloučen/, s malbou žánrovou a postupně více i s malbou historickou. Krajnomalba, která se vyskytuje již od počátku 17. století, se masověji rozšířila až koncem 19. stol. Neomezujme své úvahy ovšem jen na malbu, velkou roli hrála v těchto oborech zejména grafika, jejíž význam stále stoupal.

Bylo zde již připomenuto M. Hrochem, že rok 1848 obrátil zájem české měšťanské společnosti k politickým a sociálním dějinám,

příčemž odpovědí tomuto zájmu bylo vydání nejvýznamnějších děl Palackého Dějin. Intenzifikace společenského dění přivedla ovšem poprvé na výstavy Krasoumné jednoty též početnější neurozené publikum - jako diváky i jako kupce. Obdobný vývoj můžeme sledovat i v oblasti divadla a hudby. Česká kultura a umění tak rozvíjí boj o získání a výchovu neurozeného spotřebitele, objednatele a mecenáše - jednotlivce, korporace či zástupce veřejnosti. Historismus umění odpovídá přitom těmto požadavkům jak svým vypjatým patosem, o kterém tu hovořil R. Prahel, tak i svou poměrně jednoduchou názorností, spojenou nadto s ideologií "obrození" vznikajícího moderního českého národa.

Budeme-li chtít postihnout zmiňovaná témata, nezbude než obrátit se k základnímu výzkumu v pramenech, analyzovat inventáře pozůstalostí, seznamy kupců obrazů Krasoumné jednoty, sledovat soupisy objednatelů časopisů s historickou tematikou, zkoumat obsah a ilustrace s historickou tematikou v populárních časopisech apod.

Nesmíme jistě zapomínat, že takovéto zkoumání nás povede ke kontaktu s uměním převážně druhého a třetího řádu a ukáže historismus společnosti v rovině pasívní. Vzhledem k tomu, že historismus prostupoval život české společnosti 19. století mimořádně intenzívně a v řadě aspektů má však i toto zkoumání svou nemalou závažnost.

* * *

POLITICKÁ MOTIVACE HISTORICKÝCH NÁMĚTŮ MALÍŘSTVÍ 19. STOLETÍ

Jan Havránek

Historické malířství prožívá v 19. století veliký rozmach. Není to náhoda. Zčásti je tu spojitost s krizí náboženského malířství v tomto století. Místo, které církve zaujímala v předchozích staletích, nemohla již po letech, kdy vládl Kult nejvyšší bytosti, o němž máme obrazové dokumenty, a Kult rozumu, nikdy dobyt nazpět beze zbytku. Stát usiloval o to, aby se vlastenectví stalo mravně závaznou normou pro občany. Jeho psilování měly sloužit obrazy Davidovy i Trafalgarský sloup, obrazy přechodů přes Potomac i scény z bitvy u Lipska. Avšak i národy, které o svůj stát zápasily, nacházely v dílech svých malířů vzory vlastenectví, a to i v minulosti nejednou dosti vzdálené. Přitom právě obrazy vyjadřující ideologii neplnoprávných národů jsou nejednou naplněny rozpory. Místy se v nich ozve i kritika vládnoucích